

**ΒΥΖΑΝΤΗΝΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ
ΕΞ ΑΙΤΩΛΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1199**

**ΓΑΜΟΙ ΚΑΙ ΓΑΜΗΛΙΑ ΔΩΡΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΛΗΝ
ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ**

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

Πίνακας περιεχομένων

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΞ ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1199.....	3
ΓΑΜΟΙ ΚΑΙ ΓΑΜΗΛΙΑ ΔΩΡΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΛΗΝ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ.....	5

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΞ ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1199

Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ τῆς Αἰτωλίας Μόρνου (ἀρχαία Δάφνου), δυτικῶς τοῦ εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Κιόνας κειμένου Λιδωρικίου καὶ ἡμίσειαν ὥραν προσωτέρω τῆς ὑπ' αὐτὸ θέσεως Στενοῦ, ὑπάρχει ἐρείπιον βυζαντινῆς ἐκκλησίας ὑπερθεν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ ὑψηλότερον κείμενον χωρίον Λούτσοβο. Τὸ ἐρείπιον καλεῖται Ἱερὰ Μονή. Παρὰ τὸ στενόν, ὅπερ εἶναι ρῆγμα διὰ τῶν βραχωδῶν βουνῶν, ζευγνυόμενον διὰ μονοτόξου παλαιᾶς λιθίνης γεφύρας ἀπὸ βράχου εἰς βράχου, κεῖται τὸ χωρίον Βελούχοβο καὶ ὑπερθεν αὐτοῦ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου Καλλίου¹ ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου τῶν κλιτύων τοῦ Κόρακος.

Κατ' Αὐγούστο του 1905 πορευόμενος διὰ τῆς κοιλάδας ταύτης εἰς τὴν ἐννέα ὥρας ἀπὸ τοῦ Λιδωρικίου ἀπέχουσιν μονὴν Βαρνάκοβαν (κτίσμα, ὡς γνωστόν, τῶν μέσων του 11ου αἰῶνος κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας σωζομένην ἐπιγραφήν, ἐξήτασα προχείρως τὸ ἐρείπιον τοῦτο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ ἀνεκάλυψα μεταξὺ τῶν ἡμιεχωσμένων εἰς τὴν γῆν λαξευτῶν λίθων ἐπιγραφήν ἐγκεκολαμμένην ἐπὶ λίθου προερχομένου μὲν ἐξ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κτίσματος, χρησιμοποιηθέντος δὲ εἰς οἰκοδομίαν τῆς μονῆς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Ἴσως ὁ λίθος οὗτος ἦτο ἐντειχισμένος εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς ἐκκλησίας. Καιρὸν εἶχα ν' ἀσχοληθῶ εἰς τὰ τοῦ ἐρειπίου μόνον τόπον ὅσας ἐξήρκει πρὸς ἀντιγραφὴν τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχα πάντα λόγον νὰ φοβοῦμαι ὅτι οἱ χωρικοὶ θὰ ἔκαμνον κακὴν χρῆσιν τῆς λίθου, ἂν τὸν εὔρισκον κείμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἦτο δὲ ἀδύνατον ἕνεκα τοῦ βάρους νὰ μεταφέρω αὐτὸν εἰς Λιδωρίκι, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐτοποθέτησα τότε ἀρχαίας ἐπιγραφὰς ἐκ τῶν πέριξ, ἐπροτίμησα νὰ κρύψω αὐτὸν αὐθις εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς μεγαλείτερον μάλιστα βάθος παρὰ εἰς ὅσον κατὰ τὰς ὑποδείξεις ποιμένος τὸν εὔρον. Ἐκτοτε δυστυχῶς δὲν μοι ἐδόθη εὐκαιρία νὰ ἐξορύξω αὐτὸν καὶ ἀσφαλίσω καλλίτερα. Κάποια ὅμως προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῇ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων καὶ εἰς τοῦτο τὸ εὔρημα καὶ εἰς δύο τεμάχια ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς βυζαντινῆς ἐξησφαλισμένα ἐν τῇ μονῇ Βαρνάκοβα, καθὼς καὶ εἰς τινὰ ἐρείπια τοῦ πλησίον χωρίου Ζωριάνου, κτήματος ὡς φαίνεται τοῦ «ταξιάρχου τοῦ Μεγάλου Δεσπότη καὶ πρωτοστάτωρος τῆς δυσμικῆς φάλαγγος, Μιχαήλ τοῦ Ζωριανού, περὶ οὗ ἰδὲ τὰ ἐν Ἑπετηρίδι του Παρνασσοῦ ἔτους Ζ' 1903 ἐ. σελίδι 208 ε. Διαλαμβανόμενα².

Αἱ πρῶται γραμμαὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς εἶναι εὐανάγνωστοι. Ἐχουσι δὲ ὡς ἐξῆς, διορθουμένων μόνον ἀναρθογραφίων τινων (πολλάκις ἢ ἀντὶ εἰ ἢ οἱ καὶ ε ἀντὶ αἰ).

Δεδόμηται τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου παρὰ τοῦ μοναστοῦ καὶ μητροπολίτου Μύρωνος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου καὶ μεγάλου βασιλέως Ρωμαίων τοῦ Κομνηνοῦ, Οἰκουμενικοῦ δὲ πατριάρχου κυροῦ Γεωργίου...

Κατόπιν ἡ τετάρτη γραμμὴ δὲν σώζει ἢ ἐν ἀρχῇ μὲν γράμμα τι ὅπερ μοι ἐφάνη ὅτι ἦτο Ξ μετὰ τι δὲ διάστημα ἀνέγνωσα ΜΗΤΡΟ.... εἰ καὶ μετὰ τινος ἀμφιβολίας, πάλιν κατόπιν ἐν τέλει τῆς αὐτῆς τετάρτης γραμμῆς ἀνέγνωσα τὴν λέξιν ΝΙΚΟΛΑΟΥ.

1 Ἴδὲ ἐν Bulletin de correspondance hellénique, 1910. Ζητήματα αἰτωλικῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας σελ. 303 . καὶ πίνακα I.

2 Ἴδὲ καὶ Bulletin ὡς ἀνωτέρω ἐν σελίδι 315 σημ. 1.

Έν αρχή δέ τής πέμπτης γραμμής ένόμισα ότι καλώς ήδυνάμην ν' άναγνώσω την λέξιν ΤΟΥ ΜΟΥΖΑΛΟΥ ΤΟΥ ΚΕ..... Έν τέλει πάλιν τής αύτής πέμπτης γραμμής καθαρως άναγινώσκονται αί λέξεις: μηνί σεπτεμβρίω Ιν. Β' έτους ς,ψΖ'.

Τοιουτοτρόπως βέβαιον είναι ότι ή έπιγραφή φέρει χρονολογίαν μηνός σεπτεμβρίου επί τής δευτέρας Ίνδικτιώνος του έτους άπό κτίσεως κόσμου 6707 ήτοι σωτηρίου έτους 1199. Ό δέ αυτοκράτωρ Άλέξιος, επί τής βασιλείας του όποιου έκτίσθη ό ναός, είναι ό Άλέξιος Γ', άδελφός του αυτοκράτορος Ίσαάκ Άγγέλου (άρχηγοϋ τής οικογενείας των Άγγέλων εκθρονισθέντες και τυφλωθέντος την 10 Άπριλίου 1195 ύπό τούτου του άδελφου του, όστις έβασίλευσε 1195 - 1203 προσλαβών και τó υπερέφανον όνομα των Κομνηνών.

Δυσκολώτερον είναι νά είπωμεν πώς πρέπει ν' άναγνωσθή ή τετάρτη γραμμή και πώς νά συμπληρωθώσι τά μετά τó ΚΕ τής πέμπτης.

Άλλά τόν πατριάρχην εύρίσκομεν, νομίζω, εύκόλως. Είναι βεβαίως ό Γεώργιος Ξιφιλίνος, πατριαρχεύσας άπό του 1192 και άποθανών Ιούνιον του 1199. Η έπιγραφή έχαράχθη όλίγους μήνας μετά τόν θάνατόν του, άλλ' ό ναός είχε κτισθή, φαίνεται, ζώντας αύτου έτι· διό και αύτόν μνημονεύει ή έπιγραφή. Άν όρθως διεκρίνα το γράμμα Ξ. βεβαίως περι του Ξιφιλίνου πρόκειται.

Μετά τó όνομα του πατριάρχου νομίζω ότι δύναται νά συμπληρωθή τετάρτη αύτη γραμμή και κατόπιν ή πέμπτη ούτωςί:

μητροπολίτου και άρχιερέως δέ Νικολάου του Μουζάλου του και έξάρχου πάσης Αίτωλίας (και Ναυπακτίας ;)

Ό Μουζάλας ή Μουζάλων ή Μουζαλών οϋτος θα ήτε άρα όμώνυμός τις ή μάλλον στενώτατος συγγενής του πολύ πρό του 1199 πατριαρχεύσαντος έν Κωνσταντινουπόλει Νικολάου Μουζάλωνος (1147- 1151). Ό οίκος άλλως των Μουζαλών αναφέρεται και έν τή ιστορία των αυτοκρατόρων της Νικαίας, επί Θεοδώρου Β' Λασκάρεως και μετά τόν θάνατον αύτου τó 1258, ότε και πάντες οί έκ του οίκου τούτου έπесαν θύματα αίματηράς στρατιωτικής στάσεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΓΑΜΟΙ ΚΑΙ ΓΑΜΗΛΙΑ ΔΩΡΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΛΗΝ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Ἐν ἔτη 1817, ἀφηγεῖται ὁ ἱστορικὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Ἰβραήμ Μανζούρ ἐφένδης, ἐτελέσθησαν ἐν Ἰωαννίνοις οἱ γάμοι τοῦ νεωτάτου τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ, τοῦ Σαλήμ Πασᾶ, ἐλθόντος ἐπὶ τούτῳ ἐκ Ναυπάκτου, ἔνθα ἦτο διοικητής. Ὁ Σαλήμ ἦτε τότε δεκαεπτὰ ἐτῶν. Πάντες, λέγει, ἀνεξαιρέτως οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἢ τῶν χωρίων καὶ πᾶσαι αἱ συντεχνίαι (ἰσνάφ) ὑπεχρεώθησαν νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν δώρα γαμήλια. Ἡ πόλις Ἰωάννινα ἐπὶ μῆνα ὀλόκληρον ἦτο κατάμεστος κτηνῶν βοῶν, ἀμνῶν, ἵππων, ἡμιόνων κλπ.) καὶ ὀρνίθων, ἅτινα προσεφέρθησαν εἰς τὸν νυμφίον, καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Ἀλῆς πάσης δαπάνης. Αἱ ἀπορώτεροι τῶν χωρικῶν γυναικῶν ἔφερον ξύλα καὶ μέλι. Ρακένδυτοι καὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν συζύγων ἢ ἀδελφῶν, ἤρχοντο ἄδουσαι καὶ μετὰ πλαστῆς εὐθυμίας, διότι οἱ στρατιῶται τοῦ Ἀλῆ συνόδευαν αὐτὰς καὶ διὰ ράβδων ἠνάγκαζον νὰ βαδίζωσι³.

Ἡ βραχεῖα αὕτη, ἀλλ' ἱκανῶς ἐναργῆς περιγραφὴ, περιφανῶς πιστοῦται καὶ λεπτομερῶς ἐρμηνεύεται ὑπὸ συγχρόνου αὐθεντικοῦ ἐγγράφου τῆς ἡγεμονικῆς χορηγίας τοῦ διαβοήτου Τεπελενλή, τὸ ὁποῖον εὐμενῶς παρεχώρησε μοι πρὸς δημοσίευσιν ὁ πρῶην Ἀρεοπαγίτης κ. Ἰω. Τσάτσος, ἀνῆκον εἰς ἰδιωτικὴν του συλλογὴν κληροδοτηθεῖσαν αὐτῷ παρὰ πατρὸς καὶ πάππου.

Τὸ ἐγγράφον εἶναι κατάστιχον χάρτινον καλῶς διατηρημένον, διὰ μελάνης γεγραμμένον, μήκους 32 περίπου ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, πλάτους δέκα ἑκατοστῶν ἐκ σελίδων 12, ὧν ὀλίγιστα μὲν εἶναι τελείως ἄγραφοι, τέσσαρες δὲ φέρουσι μικρὰ τινα μόνον σημειώματα, αἱ δὲ λοιπαὶ πᾶσαι ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ κατόπιν φέρουσι ἀναγραφὴν ἀκριβῆ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσενεχθέντων εἰς τοὺς γάμους τοῦ Σαλήμ κτηνῶν καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν δωρητῶν, χωρίων, μοναστηρίων, τσιφλικίων καὶ προσώπων, κατὰ σειρὰν σημειουμένων ὑπὸ τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλίδας τῆς ἕκτης σελίδας τίτλον:

1816 σεπτεμβρίου 20 : τὰ ὄσα κριάρια ἔρχονται πεσχεσλίγια⁴ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ πολυχρονεμένο Σαλή Πασᾶ ἀφέντη μου. Καὶ τὰ μὲν κριάρια, ὑπὸ τὴν λέξιν ἀκριβῶς ταύτην: κριάρια, ἀναγράφονται δι' ἀραβικῶν ἀριθμῶν ἀριστερὰ ἐν ἐκάστῳ σελίδι, δεξιόθεν δὲ ἔπεται τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ἀνὰ πέντε ἢ ἕξ ἢ ἐπτὰ προστίθενται οἱ ἀριθμοί, τὸ δὲ ἄθροισμα ἐκάστης σελίδας μεταφέρεται ὡς «ἡ ἀντίκρος σοῦμα», ἢ ὡς ἡ ὀπισθεν σοῦμα· εἰς τὴν ἀμέσως ἀκολουθοῦσαν. Οἱ δωρηταὶ ἀναγράφονται ὄχι κατὰ γεωγραφικὴν ἢ ἄλλην τινὰ τάξιν, ἀλλὰ καθόσον φαίνεται παρουσιάζοντα, εἴτε μεμονωμένος εἴτε καθ' ὀμάδας ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων, φέροντες τὰ δώρα. Ταῦτα δέ, κριάρια πάντοτε, ποικίλλουσι κατ' ἀριθμὸν ἀπὸ ἐνὸς καὶ ἄνω μέχρις ἑκατοντάδες καὶ ἐπέκεινα, προκειμένου περὶ χωρίων, τσιφλικίων, μοναστηρίων, πόλεων, ἢ προσώπων, ἀνέρχονται δὲ ἐκάστοτε εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας, μέχρι 1200, ὅταν οἱ δωρηταὶ ἀποτελῶσιν ὀμάδας ἢ εἶναι βιλαέτια. Ὅταν οἱ Καστρινοὶ Τοῦρκοι ὁ κασαμπᾶς» (οἱ ἐκ τῆς πόλεως δηλονότι) προσφέρουσι 360, ἢ Ἀλασσῶνα το βιλαέτι 400, 150 ὁ Βελεστίνος, 150 ὁ Τούρναβος, 170 το Μέτζοβον, 120 τὸ βιλαέτι Γρεβενά, 150 τὸ βιλαέτι Ἀγυιάς, 160

3 Ibrahim Manzour efendi, Mémoires sur la Grèce et l'Albanie pendant le gouvernement d'Ali Pacha, Paris 1827. Πρβ. Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλή, συγγραφεῖσα ἐπὶ τῇ βᾶσει ἀνεκδότου ἔργου του Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, ἐν Αθήναις 1895, σελ. λζ' καὶ 498.

4 Πεσκέσια καὶ πισχεσλίγια τουρκικὴ λέξις σημαίνουσα δώρα

τὸ βιλαέτι Τρικκάλου. 120 τὸ βιλαέτι Ταλάντη. 1200 ὅμως ἄλλο βιλαέτι, τὸ Κάρλιλι, ἂν ὀρθῶς ἀναγινώσκω, 150 τὸ βιλαέτι Ἀπόκουρο, 100 οἱ Καλαρίτες, 100 τὸ βιλαέτι Πρέσπα, 200 ἢ Σαμαρίνα, 757 τὸ Παλιοπογῶνι, 795 ἢ Ντρόπολι (Δρυϊνούπολις), 548 ἢ Ρίζα, 500 τα ρουφέτια (συτεχνία) τοῦ Μπερατίου, 200 οἱ Νταγλήδες ὄλοι μαζί, 200 οἱ Στεριῶτες Ρωμαῖοι Πρεμετῆς, 150 τὸ Λεσκοβίκι χωριό, 250 τὸ βιλαέτι Σταρόβας, 97 τὸ βιλαέτι Λιδωρίκι, 100 οἱ Λούτζηδες. 200 ἢ Κράβαρη, 150 ὁ Μέτζο Μπόνος ἀπὸ Τεπελένι.

Τὰ δώρα ὅμως δὲν εἶναι μόνον κριάρια, εἶναι καὶ τραγιά, βουβάλια, γελάδες, μουλάρια, ἄλογα, ἂν καὶ τὰ κριάρια παρά πολὺ πλεονάζουν.

Τοιοτοτρόπως εἰς μίαν σελίδα, δεξιόθεν σημειώνεται ὅτι ἐκ τῆς περιοχῆς Φανάρι προσέφεραν ἢ Γορίτζα χωριό βουβάλι 1, οἱ Καστριῶτες βουβάλι 1, τὸ Κορονόπλα βουβάλα 1, ἢ ποταμιὰ τῆς Γλιτῆς βου 1, ἄθροισμα 4. Εἰς ἄλλην πάλιν σελίδα σημειώνονται ὡς προσφορά πλὴν 3 κριαριῶν καὶ τραγιά 20 καὶ κατωτέρω πάλιν βουβάλα 1 δις καὶ γελάδα 1 καὶ πάλιν κατωτέρω βουβάλια 2 καὶ δὴ παρὰ Θανάση Βάγια, τὸ δὲ χωριὸν Κακόσι τῆς Ρίζας πλὴν 10 κριαριῶν προσφέρει καὶ γελάδαν 1 καὶ τὸ Τζαλοῦπι πλὴν 2 κριαριῶν καὶ γελάδαν 1, καὶ τὸ μοναστήρι Τερμπούκι πλὴν 10 κριαριῶν καὶ γελάδαν 1, καὶ ὁ Κώστας Κέντο Στεπέζη πλὴν 10 κριαριῶν καὶ γελάδαν 1 καὶ ὁ Γιουσούφ Κόλιας Στεπέζη πλὴν 11 κριαριῶν γελάδαν 1 καὶ ὁ Πάνο Μαχμούτ Στεπέζη πλὴν 5 κριαριῶν γελάδαν 1 καὶ οἱ Μασκουλαρίτες πλὴν 10 κριαριῶν γελάδαν 1 καὶ ἢ Βούρπιανη πλὴν 50 κριαριῶν γελάδαν 1. Σποραδικῶς δὲ μόνον σημειώνεται μὲν ἢ λέξις τραγιά, δὲν παρατίθεται ὅμως ἀριθμῶς. «Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σπύρου Σουλιῶτη ὁποῦ εἶναι στὸν Μπελμέτι προσέφερε γελάδαν 1. Ὁ δὲ καπετάν Κωνσταντῆς Λαζόπουλος προσέφερε «γελάδες με μουσκάρια 5» καὶ «ὁ ἴδιος γελάδες στέρφες 4». Καὶ πάλιν ἄλλοι ἀγελάδας καὶ βουβάλας ἀνὰ μίαν ἢ 3, ὁ δὲ καπετάν Σῆρος ἀπὸ Βέροϊαν 8.

Ὁ καπετάν Στουρνάρας πλὴν 20 κριαριῶν «ἓνα λάφη»

Ἀπὸ δὲ τὸ Δέλβινον ἀναγράφεται ἐν μιᾷ σελίδι τῆς ἀναγραφῆς τῶν μουλαριῶν παραπλεύρως ὡς προσενεγκῶν «μέλι ὀκάδες 2076 ὁ Μαχμούτ ἀγάς κατὰ τὸν τεσκερέ (σημείωμα ἢ ἀπόδειξις) τοῦ Μπρούζου.

Ἐν τέλει τῆς σελίδος 39 τὸ ἄθροισμα τῶν κριαριῶν ἀνέρχεται εἰς 24423 καὶ ἐνταῦθα ὑπογράφεται με κόκκινην μελάνην ὁ κρατῶν τὰ βιβλία τοῦ Ἀλή καὶ τὸ κατάστιχον τοῦτο γράφας «Νίκος», ὅστις εἶναι ἢ ἀδελφὸς τοῦ πάππου τοῦ πρώην Ἀρεοπαγίτου κ. Ἰωάννου Τσάτσου, τοῦ ὁποίου ἢ οἰκογένεια ἔφερε τότε τὸ ἐπώνυμον Θεός (ἐκ τοῦ Θεοδόσιος). Ὁ Νίκος Θεός, γραμματεὺς κατ' ἀρχὰς τοῦ Ἀλή πασά, ἀπεσπάσθη ἔπειτα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σαλήμ. Τὸ ὄνομα Νίκος Θεός ὀλόκληρον ἐφέρετο ἐν φύλλῳ τοῦ καταστίχων, περιβλήματι αὐτοῦ ὡς φαίνεται, ἀποσχισθέντι ἐκ τοῦ τεύχους, καθὼς με ἐβεβαίωσεν ὁ κ. Ἰωάννης Τσάτσος.

Ἀκολουθοῦσιν ἔπειτα 12 ἄγραφοι σελίδες ἐν τῷ καταστίχῳ καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἀρχίζει ἢ ἀναγραφὴ τῶν προσφερθέντων μουλαριῶν, ἀτιῶν καὶ ἀλόγων εἰς ὀκτὼ συνεχεῖς σελίδας με ἄθροισμα ἐν τέλει μουλαριῶν 244, ἀτιῶν 31 καὶ ἀλόγων 19. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην σελίδα ἀντὶ τοῦ ἐπὶ κεφαλίδος ἄλογα γράφει «ἰντήτζια» (ἄλογα καβάλλας;). Εἰς δὲ τὴν προτελευταίαν μετὰ τὸ ἄθροισμα 24 (μουλάρια), γράφει : πρόβατα: 1 ἀπὸ Βελβεντό, ὁ Κοσμάς Μόσκοπος, 2 ὁ Γεωργάκης Καναδός μετὰ τὸ ἀπὸ Βελβεντό γράφει: σερνικά (δηλαδὴ ἀρσενικά).

Πάλιν ακολουθοῦσι τρεῖς ἄγραφοι σελίδες καὶ κατόπιν ἀναγράφονται «μουλάρια 198, ἄλογα 47 ἢ ὀπισθεν σοῦμα», καὶ ὑπὸ τοῦτο τὸ ἄθροισμα ἀκολουθεῖ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι ἢ ἀναγραφή καὶ ἄλλων τινῶν μουλαριῶν, μέχρις ἀθροίσματος 240, καὶ ἀλόγων ὡσαύτως μέχρι 48, ἀκολουθεῖ δὲ εἰς αὐτὰ καὶ σημειώσεις ἄλλων 2 μουλαριῶν καὶ 2 ἀλόγων ἄνευ ἀθροίσματος. Ὡστε ἔχομεν ἐν συνόλῳ ἐν ταύτῃ τῇ σελίδι τὸ ὅλον μουλάρια 242, ἄλογα δὲ 50, πλὴν τῶν προηγουμένων : μουλάρια 244. ἄτια 31 καὶ ἄλογα 31. Τὰ ἀνωτέρω ὅμως μουλάρια 198, ἄλογα, 47 λεπτομερῶς κατὰ τὴν προέλευσιν ἀναγράφονται εἰς τὰς ἐπομένας τρεῖς σελίδας ὑπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα : Τα μουλάρια καὶ ἄλογα ὅπου ἔρχονται, ἐνῶ δεξιόθεν εἰς τὰς αὐτὰς σελίδας σημειώνονται καὶ προσφερόμενα ἄτια ὀλογράφως ἄνευ ἀριθμοῦ καὶ ἄνευ ἀθροίσματος.

Εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν σελίδα ὑπάρχει τὸ σημείωμα: Τα βουβάλια καὶ γελάδια ὅπου στέλω στὸ Μπιστούνι καὶ ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα ἐκείνων, εἰς οὓς παρεδίδοντο τὰ ζῶα, ὡς φαίνεται πρὸς φύλαξιν καὶ βοσκήν.

Κατόπιν ὅμως πάλιν ἀναγράφονται νέοι προσφοραί: «ὅσα μουλάρια καὶ ἄλογα ἔρχονται εἰς δύο σελίδας ἄνευ πλήρους ἀθροίσματος. Ταῦτα εἶχε ἐν ὄλῳ μουλάρια 72, ἄλογα δὲ ἢ ἄτια 20. Σημειωτέον ὅτι προστίθεται ἢ παρατήρησις ὅτι τὰ μουλάρια ἢ τὰ ἄλογα εἶναι «μὲ ὅλα τὰ τακίμια» (σκευὴ ἢ μὲ τακίμια παλαιὰ ἢ μὲ τὸ τακίμι).

Αἱ δύο τελευταῖαι σελίδες περιέχουσι σημειώματα: «ποῦ τὰ ἔχω δώσει τα μουλάρια καὶ σημείωμα : ἓνα τακίμι ἀλόγου τοῦ Κελ Μεμέτη (ἢ Ἀχμέτη), ἔτι δὲ 1 γκέμι ἀσημένιο, 1 ράχι (;) ἀσημένιο, 1 χασιά: κουμπουρλήτικα, ροῦχα, τὰ ὅποια πάντα «τᾶχει ὁ Χατζὴ Ἰμπραϊμης», τελευταῖον σημείωμα: «ὅσα κριάρια δίνω μὲ λόγον κύρ Ἀλέξη καὶ πάλιν ὑπογράφεται ἐνταῦθα ὁ καταστιχογράφος Νίκος. Ὁ κυρ Ἀλέξης εἶναι βεβαίως ὁ παρὰ τῷ Ἀλῆ μέγα ἰσχύσας Ἀλέξιος Νούτσος ἐκ Καπεσόβου τοῦ Ζαγορίου (Αραβαντινοῦ σελ. 465).

Καὶ εἰς τὰς τρεῖς πρώτης σελίδας ὑπάρχουν σημειώματα. Εἰς τὴν πρώτην γράφει: «Τὰ ροῦχα ὅπου εἶναι στὰ πράματα ἀπὸ πάνου»: 46 κομμάτια ἦσαν τοῦ Βελή πασά, 6 τοῦ Ἰζέτ μπέγη. Ἐνα τῶχει ὁ Σαῖνης. 2 τοῦ Δημητρούλα. 1 Χατζὴ μπέγη Χέλμεση. 1 Σαλή μπέης ἀπὸ Κατερίνη. 2 Σαλή Κάσος . . . 2 κομμάτια Τζελαεδίν μπέγη. Εἰς τὴν τετάρτην σελίδα γράφει: «Ἀσημικά ὅπου ἔρχονται εἰς Πρέβεζαν»: 1 καβὲ τακίμι (ὡς φαίνεται μία δωδεκάς ἀργυρῶν ζαρφιῶν), 1 ζευγάρι πιστόλες καπνισμένες (ἤτοι ἀργυραὶ ἐπιχρυσωμέναι καὶ ἓνα ζευγάρι παλάσκες καπνισμένες ἀπὸ Κουλιντρό. 1 ντουφέκι καπνισμένο ὁ Γεωργάκης Καναβός. Εἰς τὴν πέμπτην σελίδα φέρεται τὸ ὄνομα : Μουσταφά Τερζή (ράπτης) ἄνευ σημειώσεώς τινος καὶ ἀκολούθως ἄλλη σημειώσεις: «τὴ γελάδα στὸ Παλιοπωγῶνι τὴν εἶχεν ὁ Φέζο... σοῦμπασις...

Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἐγγράφου τούτου εἶναι μεγάλη, προκειμένου νὰ ὀρισθῇ μετ' ἀκριβείας καὶ ἐξ αὐθεντικῆς, παντάπασιν ἀξιοπίστου πηγῆς τὸ ποσὸν μίας κοινῆς συνεισφορᾶς τῶν ὑπηκόων τοῦ Ἀλῆ ἐν ἰδιαιτέρα περιστάσει. Οἱ τακτικοὶ καὶ ἔκτακτοι φόροι καὶ αἱ ὑποχρεωτικαὶ συνεισφοραὶ αὐτῶν ἀποτελοῦσι μακρὸν κατάλογον, πάντως ὅμως δύσκολον εἶναι νὰ ὑπολογισθῶσι μετ' ἀκριβείας τὰ ἐκ τούτων εἰσπραττόμενα ποσά, τὰ ὅποια συνεχρότουν τὰ εἰσοδήματα τοῦ μεγάλου κράτους τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων⁵). Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔχομεν ἀριθμούς ἀκριβεῖς, ἀνεπιδέκτους ἀμφιβολίας καὶ ἐπειδὴ τὰ «δῶρα» ἦσαν εἰς μόνον ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τρόπων φορολογίας, ἐκ τῆς ἀξίας αὐτῶν εἰς σημερινόν νόμισμα δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν εἰς ποῖον κολοσσαῖον πραγματικῶς ποσὸν ἀνήρχοντο τὰ τακτικά του κράτους ἐκείνου ἔσοδα.

⁵ Ἴδὲ τὰ περὶ τούτου ἐν Ἀραβαντινοῦ σελίδι 506 ἐ.

Πραγματικῶς ἐνταῦθα ἀναγράφονται προσενεχθέντα εἰς τὸν Ἀλῆ διὰ τοὺς γάμους τοῦ Σαλῆν κριάρια 24423, μουλάρια 759, ἄτια 31, ἄλογα 117. Ἡ ἀξία των πρώτων εἶναι σήμερον δρ. 610575, ἐνὸς κριαρίου ἀξίαν ἔχοντος σήμερον εἰς τὴν ἀγορὰν δρ. 25. Μουλάρια 759 - καὶ βεβαίως εἰς τὸν Ἀλῆ δὲν προσέφεραν οἱ ἄνθρωποι οὔτε κατώτερα οὔτε ἄχρηστα ζῶα - κατὰ τινὰ μέτριον ὑπολογισμόν δὲν εἶχον ἀξίαν μικροτέραν τῶν δρ. 227700, ὑπολογιζομένου πρὸς δρ 300 ἐκάστου ζώου. Ἄτια 31 καὶ ἄλογα 117 δὲν θὰ εἶχαν ἀξίαν μικροτέραν τῶν δρ. 50000. Ἦδη λοιπὸν ἐκ τούτων ἔχομεν ποσὸν 900000 περίπου δρ, καὶ ἂν στορογγύλως εἴπωμεν ἐν ἑκατομμύριον, συνυπολογίζοντες πλὴν τῶν ἀγελάδων καὶ βουβαλιῶν καὶ τὰς σκευὰς τῶν ἵππων καὶ τὰ ἀργυρᾶ δώρα, μεσαίως δὲν υπερβάλλομεν διόλου ἢ τουλάχιστον δὲν υπερβάλλομεν σημαντικῶς τὸν ἀριθμὸν.

Το ἐν ἑκατομμύριον ὅμως τοῦτο ἀντιπροσωπεύει μόνον ἓνα φόρον καὶ τοῦτον εἰς ἓν εἶδος - εἰς ζῶα ἰδίως κριάρια : οἱ Ἄλβανοί εἰς τοὺς γάμους σφάζουν κριάρια -καὶ δὴ ὡς δῶρον εἰς μίαν ἑκτακτον μὲν περίστασιν - διότι γάμοι βέβαια δὲν ἐωρτάζοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Ἀλή οὔτε οἱ υἱοὶ του ἀνήρχοντο εἰς δεκάδας, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖοι ἀναμφιβόλως συχνότατα ἐν ποικίλων ἀφορμῶν ἐπανήρχοντο τακτικῶς ἐκάστοτε. Ἄλλ' εἰς πόσα ἑκατομμύρια ἄραγε τότε πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν ἀνερχομένους τοὺς τακτικούς φόρους εἰς χρῆμα καὶ εἶδος, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωναν γεωργοί, βιομήχανοι καὶ ἔμποροι; Ἀναμφιβόλως τὰ 7½, ἑκατομμύρια, τὰ ὁποῖα ὑπολογίζονται ὡς εἰσοδήματα του Κράτους (δὲ Ἀραβαντινὸν ἔνθ. ἀνωτ.), εἶναι ὀλίγα καὶ τὰ κατ' ἄλλην ὅμως μαρτυρίαν 10 ἢ 12 ἑκατομμύρια δὲν εἶναι πολλά. Οἱ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους της τουρκικῆς κυριαρχίας φόροι της Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας συνυπολογιζόμενοι καὶ συγκρινόμενοι πρὸς τὰ περὶ Ἀλή παραδιδόμενα, θὰ ἠδύνατο πιστεύω νὰ δώσωσιν ἀρκετὰ σαφῆ ἰδέαν περὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων τοῦ τυράννου ἐκ τῶν χωρῶν τουλάχιστον τούτων, αἵτινες καὶ τὸ μέγιστον τοῦ κράτους του μέρος ἀπετέλουν. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν ἔχω οὐδεμίαν εἰδικότητα ἵνα ἐκφράσω γνώμην. Ἐνθυμίζω μόνον ὅτι ὁ Ἀλῆς δὲν εἶχε κυρίως κονδύλιον ἐξόδων διὰ τὸ κράτος του διότι πᾶσα δαπάνη, διὰ τὰ πολλὰ κτίσματα λόγου χάριν, ἐκαλύπτετο ἐκ τῶν ὑποχρεωτικῶν εἰσφορῶν εἰς ὑλικά καὶ εἰς ἀγγαρείας. Αἱ δημεύσεις ἦσαν ἄλλο κονδύλιον, καλύπτον ἐν πάσῃ περιστάσει δαπάνας. Τὰ εἰσοδήματα τέλος ἐκ τῶν ἀπεράντων κτημάτων τῶν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς υἱοὺς του ἀνηκόντων ἀνήρχοντο ἐπίσης εἰς ἑκατομμύριά τινα. Ἄλλ' ἐπανερχόμενοι μόνον εἰς τὰ δώρα «διὰ τὴν χαρὰν τοῦ πολυχρονεμένου ἀφέντη Σαλῆ καὶ τῶν, ἀρκεῖ ἄνευ ἄλλων ὑπολογισμῶν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς μίαν τυχαίαν περίστασιν ὁ Ἀλῆς εἰσέπραττε ἀπὸ κριάρια, μουλάρια, ἄλογα, ἀγελάδες καὶ βουβάλια, τὰ ὁποῖα δὲν ἦταν βεβαίως ἢ βαρυτάτη εἰσφορὰ διὰ ὑπερχίλια χωριά, μοναστήρια, τσιφλίκια καὶ ιδιώτας ὅχι πολλούς, εἰσέπραττε λέγομεν τὸ ἥμισυ ἀκριβῶς τοῦ ποσοῦ τῆς σημερινῆς εἰς τὸν βασιλέα της διπλασιασθείσης Ἑλλάδος παρεχομένης χορηγίας. Ἀνάλογοι δὲ περιστάσεις ἐπανήρχοντο ἐξάπαντος τακτικῶς ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀλή.

Τοῦ ἐγγράφου ἡ ἀξία εἶναι σπουδαία καὶ ἐξ ἄλλης ὄψεως.

Τὰ ἀριθμούμενα χωρία, μοναστήρια, τσιφλίκια ἀποτελοῦσιν αὐθεντικὸν πίνακα γεωγραφικὸν τοῦ κράτους, ὅστις συγκρινόμενος πρὸς τὸν σημερινὸν ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν πρὸς ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα περὶ τοῦ τότε πληθυσμοῦ καὶ τῆς εὐημερίας τῆς χώρας. Ἡ ἐργασία αὕτη θὰ καταστῆ δυνατὴ ἦταν προσεχῶς ἢ ἀπογραφὴ τῆς Ἡπείρου ἰδίως παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος πρὸς τοιαύτην συγκριτικὴν μελέτην. Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγραφομένων τσιφλικιῶν, ὧν τὰ πλεῖστα βεβαίως ἦσαν τοῦ Ἀλή, καθὰ φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ τίτλου «τσιφλίκια ἀφεντικά», εἶναι δὲ περιεργον νὰ

έξετασθῆ ποία εἶναι ἡ ἔκτοτε μέχρι σήμερον τύχη των.

Μακρὰ εἶναι καὶ ἡ σειρά τῶν ὀνομάτων δωρητῶν ἰδιωτῶν, τῶν πλείστων μουσουλμάνων Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καὶ γνωστῶν Ἑλλήνων καὶ καπεταναίων τῶν περὶ τὴν ἐπανάστασιν χρόνων. Αἱ μαρτυρίαι αὗται δὲν εἶναι ἄνευ ἀξίας. Εἶναι περίεργον ὅτι καὶ Σουλιῶταί τινες ἀναφέρονται ὡς δωρηταί, ἔτη τινὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐνδόξου πατρίδος των. Ὄνόματα τοιαῦτα καπεταναίων εἶναι τὰ ἑξῆς: Καπετάν Νικολὸς Τζαβέλας (προσφέρων 25 κριάρια), Στάθης Μάνταλος 25, Καπετάν Τσιόγκας 30, Καπετάν Γώγος, «Οἱ Σουλιῶτες ποῦ εἶναι στὸ Γαρδίκι 38, Καπετάν Γιαννάκης Ἴσκος 30, Καπετάν Μῆτρος Κουτελίδας 40, Καπετάν Γιαννάκης Γιολδάσης 50, Καπετάν Κωνσταντῆς Λαζόπουλος, ὃν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω ὡς προσενεγκόντα ἢ ἀγελάδας με μουσκάρια καὶ ἡ ἄλλες στέρφες, Καπετάν Στουρνάρας ἀνωτέρω ὡσαύτως μνημονευθεῖς. Καπετάν Γληγόρης 20, Καπετάν Μῆτρος Τζήρας 20, Γεωργάκης Στραβοπτέργιος 30, Κώστας Σουλιώτης 25, Καπετάν Σακαρέλος 50, Καπετάν Σιαδήμας 25. Καπετάν Γεωργάκης Βαρνακιώτης 10, Καπετάν Σιαπάρας ἀπὸ Σέρβια 24. Καπετάν Νικολὸς ἀπὸ Βέροια 25, Καπετάν Θανάσης Μπουκουβάλας 45, Καπετάν Σκαλτσοδήμος Λιδωρίκι 30, ὁ Λάμπρος Σουλιώτης 30, ὁ Μάρκο Σουλιώτης 10, ὁ Γιαννάκης Μπουκουβάλας 60. Δὲν λείπει καὶ ὁ διαβόητος Θανάσης Βάγιας, προσενεγκῶν βουβάλια 2 ὡς προανεφέραμεν καὶ ὁ Δημήτρης Βάγιας προσενεγκῶν 20 κριάρια καὶ ὁ μουσουλμάνος Ἀλβανὸς Ἄγο Μουχουριάρης προσενεγκῶν 150 κριάρια.

Ἡ χρονολογία τοῦ καταστίχου : 1816 σεπτεμβρίου 20 εἶναι βεβαίως ἀκριβεστέρα τῆς ὑπὸ Μανζούρ διὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων διδομένης 1817. Ἴσως ὅμως καὶ δὲν ἀντιστρατεύεται πρὸς ταύτην, ἂν πρὸ τῶν γάμων ἤδη εἶχαν ἀρχίσῃ νὰ συγκεντρώνωνται εἰς τὰ Ἰωάννινα τα δώρα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

Τὸ παρὼν διαμορφώθηκε σὲ ψηφιακὴ μορφή ἀπὸ ἀντίτυπο γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ἱστοσελίδας www.pentalofo.gr